

ششمین همایش جرم‌شناسی و پیشگیری از ارتکاب جرم، خودکشی و انحرافات جوانان

نهاد برگزار کننده همایش: بنیاد علمی و حقوقی قانون یار

(با همکاری و حمایت معنوی دادگستری بروجرد، دانشگاه امام صادق، انجمن علمی معارف دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه لرستان، آموزش و پرورش، دانشگاه آزاد رفسنجان، سازمان ارشاد اسلامی، جامعه المصطفی العالمیه و....)

سردبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نماینده مقالات در ۸ پایگاه ملی و بین المللی)
تاریخ برگزاری همایش: ۲۹ آذرماه ۱۴۰۲ شماره مقاله: ۲۸/۲۲۲۹ رده بندی کنگره: ب ۵۶/۰۴۵۷۷

بررسی راهکارهای پیشگیری

از تحریک به خودکشی در فضای مجازی

دکتر امید امامی

چکیده

فضای مجازی در کنار مزایای بی شماری که به نسل بشر روا داشته است، مسبب بروز برخی از بحران‌های حقوقی و اجتماعی بوده است که یکی از این موارد، یعنی مساله تحریک به خودکشی در فضای مجازی در این مطالعه مورد واکاوی قرار گرفته است. بنابراین در این پژوهش که به روش توصیفی و تحلیلی تهیه و تنظیم شده است، مطالب مطروحه حول محور پاسخ به این پرسش اصلی بوده است که اساساً حقوق جنایی ایران از منظر مبانی حقوق کیفری و جرم‌شناسی چه راهکارهایی را برای پیشگیری از تحریک به خودکشی در فضای مجازی اتخاذ کرده است. نتایج و یافته‌های این پژوهش موید این مطلب است که هرچند خودکشی در فقه شیعه و قوانین کیفری منبعت از آن، جرم‌انگاری نشده است، اما تحولات فناوری و فضای سایبری مستوجب جرم‌انگاری پدیده تحریک به خودکشی از طریق فضای مجازی و سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی شده است که این موضوع در ماده ۱۵ قانون جرایم رایانه‌ای مورد توجه قرار گرفت و قانونگذار با اتخاذ یک واکنش کیفری نسبت به وضع ضمانت اجرا در خصوص این جرم به شرط صریح بودن و اطلاق تحریک به خودکشی و مشخص بودن مخاطب و مباشرت در تحریک به خودکشی اقدام نمود. البته در حقوق جنایی داخلی در کنار وضع قانون، نسبت به راهکارهای بازدارنده و پیشگیرانه از طریق نهادهای دولتی مربوطه نظیر وزارت ارتباطات و شورای عالی فضای مجازی و همینطور پلیس فتا اقدام نموده است که تا حدودی موفق بوده است، اما به واسطه نوین بودن پدیده تحریک به خودکشی در فضای مجازی، مقوله پیشگیری از آن با برخی از کاستی‌ها از جمله مشکلات کشف جرم و شانس ناشناس ماندن مرتکب جرم روبرو است.

واژگان کلیدی: حقوق جنایی، فضای مجازی، جرایم رایانه‌ای، خودکشی، تحریک به خودکشی

مقدمه

فراگیر شدن اینترنت و استفاده از فضای مجازی، فارغ از مزیت‌های ناشی از آن، آسیب‌ها و چالش‌های زیادی را نیز متحمل جامعه کرده است که قصد ما از این پژوهش واکاوی یکی از مهمترین این چالش‌ها، یعنی مساله تحریک به خودکشی در فضای مجازی و رویکرد حقوق جنایی ایران در قبال آن است. این موضوع به واسطه استفاده گسترده کودکان و نوجوانان از اینترنت و خطر تحت تاثیر قرار گرفتن آنها برای خودکشی در فضای مجازی از اهمیت و ضرورت برخوردار خواهد بود. از منظر توجه به شریعت اسلام و منطق قرآنی که مبنای رویکرد حقوق جنایی ایران است، خودکشی و معاونت در آن، به عنوان ارتکاب فعل حرام، ممنوع و به تبع آن دارای عقوبت اخروی خواهد بود. خودکشی تلاشی آگاهانه به منظور خاتمه دادن به زندگی شخص توسط خودش می‌باشد و معاون جرم، کسی است که از طریق تحریک، فریب و نیرنگ، ایجاد تسهیلات در وقوع جرم و تهیه وسایل و یا ارائه طریق در ارتکاب رفتار مجرمانه، همکاری و دخالت داشته باشد. امروزه همانطور که حقوق جنایی داخلی تبیین کرده است، مساله خودکشی به عنوان یک جرم، مورد جرم‌انگاری قرار نگرفته است. این موضوع دارای استدلال‌های مهم فقهی و حقوقی است که از جمله آنها فقدان حضور متهم برای محاکمه یا مجازات به واسطه مرگ و خودکشی است، از سوی دیگر حقوق جنایی برای جرم‌انگاری عملی تحت عنوان معاونت، نیازمند آن است که خود آن عمل پیشتر جرم‌انگاری شده باشد و اصولاً زمانی که یک عمل جرم نباشد معاونت در آن نیز جرم نخواهد بود. اما از سوی دیگر با قانون جرایم رایانه‌ای مواجه هستیم که بر اساس آن، قانونگذار در بند «ب» ماده ۱۵ تحریک به خودکشی را در فضای مجازی جرم‌انگاری نموده است و مقرر داشته: «چنانچه افراد را به ارتکاب جرائم منافی عفت یا استعمال مواد مخدر یا روان گردان یا خودکشی یا انحرافات جنسی یا اعمال خشونت آمیز تحریک یا ترغیب یا تهدید یا دعوت کرده یا فریب دهد یا شیوه ارتکاب یا استعمال آنها را تسهیل کند یا آموزش دهد، به حبس از نود و یک روز تا یک سال یا جزای نقدی از پنج میلیون (۵.۰۰۰.۰۰۰)

ریال تا بیست میلیون (۲۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم می‌شود». با توجه به این مقدمه، جنبه‌های مبهم و مجهول و چالش‌های اساسی پیرامون این موضوع عبارتند خواهد بود از: اولاً باید به عنوان یک مساله، این موضوع را بررسی کنیم که با توجه به فقدان جرم‌انگاری خودکشی، حقوق جنایی ایران با توجه به چه استدلالی و به صورت استثناء یا قاعده، تحریک به خودکشی در فضای مجازی را جرم‌انگاری نموده است. ثانیاً باید بررسی کنیم که موضوع حقوق جنایی ایران در حوزه جرم‌انگاری، وضع قانون و برخورد کیفری سزاگرایانه در قبال تحریک به خودکشی در فضای مجازی به چه ترتیبی بوده است و آیا این قوانین تا کنون راهگشا بوده و یا انتقاداتی به آنها وارد است و اصولاً چه راهکارهایی برای رفع نقاط ضعف آنها وجود دارد. ثالثاً باید بررسی شود که رویکرد حقوق جنایی ایران، علاوه بر جرم‌انگاری و برخورد کیفری با تحریک به خودکشی در فضای مجازی، چقدر از ظرفیت پیشگیری از جرم و راهکارهای بازدارنده غیر کیفری بهره برده است و آیا اساساً از این ظرفیت استفاده شده است یا خیر و آیا این راهکارهای بازدارنده بوده است یا خیر. رابعاً به عنوان یک مساله مهم دیگر باید دید که تحریک به خودکشی در فضای مجازی معطوف به روش خاصی است یا به صورت عام و گسترده و غیر مصداقی جرم‌انگاری شده است، همینطور باید دید آیا این جرم از نظر ماهوی مقید به نتیجه است یا خیر.

۱- مفهوم تحریک به خودکشی

«تحریک» از جمله مصداق برشمرده شده برای معاونت در ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی است و منظور از آن، لزوماً تحریک شدن مخاطب معاون جرم است برای ارتکاب جرم که در اینجا منظور نظر ما تحریک به خودکشی است. در تحریک به خودکشی، روش اجرای خودکشی از اهمیت برخوردار نیست و موضوعیت ندارد، زیرا لفظ تحریک به خودکشی اطلاق دارد و مقید به انجام روش خاصی نشده است، به عنوان مثال الف با پیامک تلفن همراه خود، ب را تحریک به خودکشی با قرص کشنده‌ای می‌کند، ب بعد از خواندن متن پیامک، خودش را اسلحه می‌کشد، در اینجا تحریک به خودکشی واقع شده است، زیرا آنچه اهمیت دارد، تحریک است، صرف نظر

از اینکه خودکشی با روش مورد نظر تحریک کننده محقق شود یا خیر. (شاگری، ۱۳۹۲: ۹۰) نکته دیگری که باید بیان کرد این است که تحریک، رفتاری مثبت است و با ترک فعل نمی‌توان کسی را تحریک به خودکشی کرد. این رفتار نیز باید عمداً و با قصد تحریک به خودکشی همراه باشد، یعنی تحریک کننده با علم به دعوت و آگاهی به مفهوم الفاظ یا نوشته‌هایی که به کار می‌گیرد و همچنین اراده به تحریک و با خواست تحقق خودکشی، شخص مخاطب را تحریک به خودکشی نماید زیرا تحریک کننده از اراده خود به دنبال اثر و نتیجه یعنی خودکشی تحریک شونده است.

۲- لزوم مقابله کیفری با تحریک به خودکشی

با توجه به فراگیر شدن فضای مجازی و در دسترس قرار گرفتن اینترنت از یک سو و افزایش راهکارهای ارتباط مجازی از طریق شبکه‌های اجتماعی متنوع مانند تلگرام، واتس آپ، اینستاگرام و غیره. آنچه که پرداختن به آن ضرورت یافت، توجه به نظام‌مند کردن فضای مجازی و برخی از جرم‌انگاری‌ها در این فضا بود.

از جمله این موارد که از قضا بسیار با گسترش شبکه‌های اجتماعی و راه‌های ارتباطی مجازی مرتبط است، تحریک به خودکشی در فضای مجازی است که عموماً میان سنین نوجوانی و به دلایلی نظیر شکست‌های عاطفی، مشکلات خانوادگی، فقر و غیره رخ می‌دهد. لذا از منظر قانونی، این موضوع اهمیت و ضرورت یافت که در کنار راهکارهای پیشگیرانه وضعی و اجتماعی از مصادیق خودکشی، در خصوص خودکشی و تحریک به خودکشی در فضای مجازی، یک مقابله کیفری و جرم‌انگاری و وضع قانون و تحمیل کیفر نیز صورت پذیرد.

بنابراین می‌توان ضرورت مقابله کیفری با تحریک به خودکشی در فضای مجازی را به دلیل حفظ جان مسلمین، حفظ نظم عمومی و جلوگیری از خشونت عنوان کرد.

۳- رویکرد حقوق جنایی داخلی نسبت به خودکشی

حقوق جنایی داخلی نسبت به پدیده خودکشی، قائل به جرم‌انگاری نبوده است اما به نحو استثنایی، معاونت در خودکشی از طریق فضای مجازی را به واسطه تهدیدهایی که از این طریق جامعه را آسیب پذیر کرده بود پذیرفته است. حقوق جنایی داخلی در این خصوص هم از راهکارهای غیرکیفری و اصلاحی نظیر پیشگیری از جرم بهره گرفته است و هم از راهکارهای کیفری و سخت‌گیرانه نظیر جرم‌انگاری و وضع کیفر و تحمیل مجازات.

در ابعادی که به راهکارهای پیشگیرانه و اصلاحی توجه شده است، تمرکز بر یافتن دلایل خودکشی نظیر فقر، بیکاری، مسائل عاطفی، خشونت و جلوگیری از بروز آنها بوده است و در ابعادی که به راهکارهای جرم‌انگاری و وضع کیفر توجه شده است این موضوع در قوانینی نظیر قانون جرایم رایانه‌ای مورد توجه قرار گرفته است و برای آن مجازات‌هایی به عنوان ضمانت اجرا در نظر گرفته شده است که در ادامه مباحث به آنها اشاره خواهیم نمود.

۴- رویکرد تقنینی حقوق جنایی داخلی در خصوص تحریک به خودکشی

دعوت در اصل، ریشه‌ای عربی دارد (د ع و) و در لغت به معنای خواندن و طلب کردن است. (دهخدا، ۱۳۸۵: ۱۰۹) دعوت کسی به خودکشی لزوماً معاونت در خودکشی نیست، از این جهت که معاونت در جرم در ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی تعریف شده است که با هر یک از مفاهیم ترغیب، تطمیع، تحریک، دسیسه، فریب، تهیه یا ساختن وسیله ارتکاب جرم، ارائه طریق ارتکاب جرم و تسهیل وقوع جرم محقق می‌شود که غیر از دعوت است، بدین معنی که دعوت لزوماً با تحریک شدن مخاطب همراه نیست یا اینکه لزومی ندارد که خودکشی کننده با دعوت تطمیع شده باشد و نیازی نیست که دعوت کننده مضاف بر دعوت کردن با دادن انگیزه‌های مالی یا مادی، شخص را مصمم به ارتکاب خودکشی کند و حتی لزومی ندارد که این دعوت توأم با اصرار یا تاکید باشد، بلکه صرف دعوت به خودکشی کفایت می‌کند. با این توصیف

می‌توان هریک از مفاهیم معاونت در جرم را اخص از دعوت دانست. مهم‌ترین وجه تمایز دعوت از معاونت در قتل عمدی، در نتیجه و تعاقب آن‌ها است، به این معنی که زمانی جرم معاونت در قتل واقع می‌شود که جرم اصلی یعنی قتل عمدی محقق شود، در حالی که در دعوت به خودکشی این چنین نیست که حتماً خودکشی محقق شود. البته دعوت همچون معاونت باید نوعاً موثر باشد. میزان تاثیر دعوت، به اوضاع و احوال و خصوصیات روانی و موقعیت و رابطه دعوت کننده و دعوت شونده بستگی دارد. بنابراین دعوت، مبنی و مسبوق به ارتباط قبلی میان طرفین است و بدواً و بی‌مقدمه به دعوت به خودکشی محقق نمی‌شود و احراز آن امری موضوعی و موکول به تشخیص قاضی است. (موسوی، ۱۳۹۵: ۷۵)

بند «ب» ماده ۱۵ قانون جرایم رایانه‌ای مقرر می‌دارد: «چنانچه افراد را به ارتکاب جرائم منافی عفت یا استعمال مواد مخدر یا روان گردان یا خودکشی یا انحرافات جنسی یا اعمال خشونت آمیز تحریک یا ترغیب یا تهدید یا دعوت کرده یا فریب دهد یا شیوه ارتکاب یا استعمال آنها را تسهیل کند یا آموزش دهد، به حبس از نود و یک روز تا یک سال یا جزای نقدی از پنج میلیون (۵.۰۰۰.۰۰۰) ریال تا بیست میلیون (۲۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال یا هر دو مجازات محکوم می‌شود».

لازم به ذکر است که قانونگذار طبق بند «ب» ماده ۱۵ قانون جرایم رایانه‌ای بدون ارایه تعریفی جامع و مانع از سامانه‌های رایانه‌ای، سامانه‌های مخابراتی یا حامل‌های داده، معاونت در خودکشی را منحصرأ از طریق سامانه‌ها و ابزار مربوط مورد جرم‌انگاری قرار داده است. مشکل این خلاء قانونی به وسیله قوانین دیگر قابل حل خواهد بود. قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ به تعریف سامانه رایانه‌ای پرداخته است.

۵- راهکارهای پیشگیرانه

ابتدا به بحث و بررسی در خصوص راهکارهایی که بتوان با تکیه بر آن از بروز جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی پیشگیری نمود تاکید خواهیم کرد.

۵-۱- استفاده از ظرفیت وزارت ارتباطات

یکی از بخش‌های زیرمجموعه دولت که تاثیر بسزایی در پیشگیری از تحریک به خودکشی در فضای مجازی دارد، وزارت ارتباطات است که در ادامه هم به نقد کنش‌های این وزارتخانه خواهیم پرداخت و هم به ظرفیت‌های کنش این وزارتخانه جهت جلوگیری و پیشگیری از تحریک به خودکشی در فضای مجازی اشاره خواهیم کرد.

وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات با رونمایی از اپلیکیشن‌های مرتبط، از جمله اپلیکیشن پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان، گام مهمی در این خصوص برداشته است^۱، این اپلیکیشن یک استارت‌آپ در حوزه تربیت دیجیتال کودک است که با ایجاد امکان نظارت والدین بر فعالیت‌های کودکان در فضای مجازی، در مسیر تجاری‌سازی قرار گرفته است. این اپلیکیشن با هدف کنترل رفتار کودکان و تربیت رسانه‌ای آن‌ها توسط والدین‌شان طراحی شده است، در حال حاضر در دو نسخه تلفن همراه والدین و تلفن همراه فرزندان تهیه شده که امکان مشاهده برنامه‌های نصب شده و همچنین میزان مصرف اینترنت در گوشی فرزندان را به والدین می‌دهد و والدین می‌توانند نرم‌افزارها و یا مصرف اینترنت گوشی فرزندان را مدیریت نمایند. با این روش والدین می‌توانند به تلفن همراه فرزندان و فعالیت‌های او را در فضای مجازی تا حدود زیادی نظارت داشته باشند.

در راستای طرح حفاظت از کودکان در فضای مجازی "کوا"، استارت آپ حمایت از کودک و اینترنت با محوریت کودکان و نوجوانان رونمایی شده است و اقدامات مطلوبی در عرصه آسیب‌های فضای مجازی صورت پذیرفته است و هدف از این استارت آپ بالا بردن سواد و اطلاعات رسانه‌ای والدین برای مدیریت حضور بهتر فرزندان‌شان در فضای مجازی است و در

^۱. رونمایی اپلیکیشن پیشگیری از آسیب‌های فضای مجازی برای کودکان، وزارت ارتباطات و فناوری

مرحله بعد به آموزش مهارت‌های فردی و رسانه‌ای کودک می‌پردازد تا قدرت تفکر و آگاهی او نسبت به این محیط و مهارت مواجهه با آسیب‌ها و مخاطرات موجود را افزایش می‌دهد.^۱

البته چون وزارت ارتباطات مسئول مستقیم فضای مجازی در کشور است، قطعاً علاوه بر کارها و اقداماتی که انجام داده است، با تکیه بر ظرفیت علمی و فناوری خود قابلیت این را دارد که اقدامات وسیع‌تری برای صیانت و حفاظت از افراد در قبال بزه‌های احتمالی در فضای مجازی نظیر تحریک به خودکشی انجام دهد.

اقدامات آموزشی، فرهنگ سازی، اطلاع‌رسانی و ارایه تدابیر آموختنی به افراد در حوزه نحوه استفاده صحیح از فضای مجازی و خطراتی که کاربران فضای را تهدید می‌کند از وظایف اصلی این وزارتخانه است، زیرا نهادها و ارگان‌های دیگر علیرغم اینکه بر فضای مجازی نظارت دارند اما توان علمی و فنی و ظرفیت علمی موجود در این وزارتخانه را ندارند، لذا بار اصلی فرهنگ‌سازی و آموزش به کاربران در خصوص خطرات موجود در فضای مجازی بر عهده این وزارتخانه خواهد بود که با تعامل با مدارس، دانشگاه‌ها، صدا و سیما و رسانه‌های مکتوب و تصویری قابل تحقق خواهد بود.

ضمن اینکه تفکیک اینترنت کودکان و یا ارایه سیم کارت مخصوص کودکان در این حوزه نیز در شمول وظایف این وزارتخانه قرار خواهد گرفت که می‌تواند موثر واقع شود.

در طرح سیم کارت مخصوص کودکان، مقرر شده است که برای مقابله و پیشگیری از بزه‌دیدگی کودکان در فضای مجازی از جمله جلوگیری از آسیب‌هایی نظیر تحریک به خودکشی که بیشتر در سنین نوجوانی موثر خواهد افتاد، یکی از راهکارها که متناسب با راهکارهای پیشگیری وضعی در حوزه جرم‌شناسی است، پیش‌بینی سیم کارت مخصوص کودکان با محدودیت‌های لحاظ شده

^۱. پروژه ملی «کوا» کودک و اینترنت، وبسایت پلیس فضای تولید و تبادل اطلاعات (فتا)، به آدرس www.cyberpolice.ir: الکترونیکی

برای این گروه سنی است که می‌تواند در آمار مربوط به تحریک به خودکشی در فضای مجازی راهگشا باشد. در این حوزه ایراد خاصی به نظر نمی‌رسد و در خصوص مزایای آن نیز باید گفت که وجود سیم‌کارت‌های متصل به اینترنت مخصوص کودکان، فضای مجازی در اختیار آنها را به نحو پالایش یافته در اختیار آنها قرار می‌دهد و می‌توان محتوا و مفادی که در اختیار آنها قرار می‌گیرد را از پیش کنترل و هدایت کرده و اقتضائات آنها و نیازهای کودکان در فضای مجازی مانند بسیاری از امور آموزشی و پژوهشی را در اختیار آنها قرار داد که دیگر بیم نفوذ افراد بیگانه، سوء استفاده از فضای مجازی کودکان یا بزه‌دیدگی آنها نظیر تحریک به خودکشی در این محیط وجود نداشته باشد. پیش‌بینی سیم‌کارت مخصوص کودکان، در کاهش دادن خطرات جرایم علیه کودکان در فضای مجازی تاثیر بسزایی خواهد داشت که این تجربه در برخی از کشورها به عرصه اجرا رسیده و موفق نیز بوده است، در ایران نیز با توجه به افزایش حساسیت‌ها نسبت به جرایم علیه کودکان در فضای مجازی، سیم‌کارت مخصوص کودکان در دستور کار قرار گرفته است. از جمله این اقدامات می‌توان به سیم‌کارت انارستان همراه اول اشاره کرد که سیم‌کارتی اعتباری و رایگان است که برای مجموعه کودکان و نوجوانان (سنین ۶ تا ۱۸ سال) ایرانی و پاسخ به نیازها و خواسته‌های آنها طراحی شده و برای اولین بار در کشور عرضه می‌شود. این سیم‌کارت ضمن پوشش دادن تمامی نیازهای مکالمه و پیامک این گروه سنی، امکان استفاده از فضای اینترنتی سالم، امن و پرسرعت، با بسته‌های متنوع، متناسب با سن آنها را فراهم می‌کند. از طریق این سیم‌کارت امکان اتصال به دنیای بزرگی از برنامه‌های جذاب و مفید فراهم می‌گردد.

از جمله راهکارهای بسیار مهم دیگر که اخیراً توسط نهادهای دولتی و همین‌طور سازمان‌های مربوط به کودکان در کشور رواج یافته است بحث پیش‌بینی فضای مجازی مخصوص کودکان است، به این معنا که به واسطه اینکه نمی‌توان بسیاری از سایت‌ها را از دسترس خارج نمود و به این ترتیب بزرگسالان نیز دچار محدودیت خواهند شد، این راه پیشنهاد شده است که اصولاً فضای مجازی کودکان از بزرگسالان به طور کلی تفکیک شود. یک اصل پذیرفته شده در فضای

حقیقی وجود دارد که دنیای کودکان و نوجوانان و حتی جوانان، با دنیای بزرگسالان، زمین تا آسمان تفاوت دارد. به همین منظور در همه جوامع، در اموری مانند قانون‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های مدون اجتماعی، آموزشی، فرهنگی و علمی و ... این موضوع همواره مورد لحاظ قرار می‌گیرد. در کتاب‌های کودکان و نوجوانان، بارها مشاهده کرده‌ایم که گروه سنی آنها بر روی جلد و یا اول کتاب ذکر می‌شود. فراتر از این، کارشناسان امور تربیتی و آموزشی، حتی میان کودکان نیز فرق می‌گذارند و در واقع معتقدند که در حالت عادی نباید کتابی که مناسب یک کودک و نوجوان ۱۵ ساله است، برای یک کودک ۶ ساله تهیه شود. در مورد فیلم و پویانمایی حوزه کودک نیز این موضوع فراوان دیده می‌شود که مثلاً بعضی فیلم‌ها و پویانمایی‌ها مخصوص گروه سنی بالای ۱۲ سال هستند و مشاهده آنها توسط کودکان دیگر ممکن است از نظر اجتماعی، تربیتی و مسائل روحی، روانی و اخلاقی تأثیر منفی بر روی آنها بگذارد. در مسائل اجتماعی نیز همین‌گونه است. مثلاً بر اساس قانون، کمترین سن برای اخذ گواهینامه رانندگی و رانندگی، ۱۸ سال است. در واقع شناخت، درک محیط پیرامون و تعاملات اجتماعی این سن و بالاتر از آن، نسبت به سنین پایین‌تر، دارای تفاوت است. همچنین از یک کودک انتظار نداریم که روابط پیچیده اجتماعی و سیاسی را به خوبی درک کند و اصلاً یکی از وظایف اصلی والدین، کمک به رشد فکری و درک و فهم فرزندان، متناسب با سن آنها است. و کسانی که قواعد تربیتی حوزه کودک و نوجوان را رعایت نمی‌کنند در واقع هم برای خانواده و هم برای اجتماع هزینه تراشی می‌کنند. (شاه قاسمی، ۱۳۹۴: ۱۱)

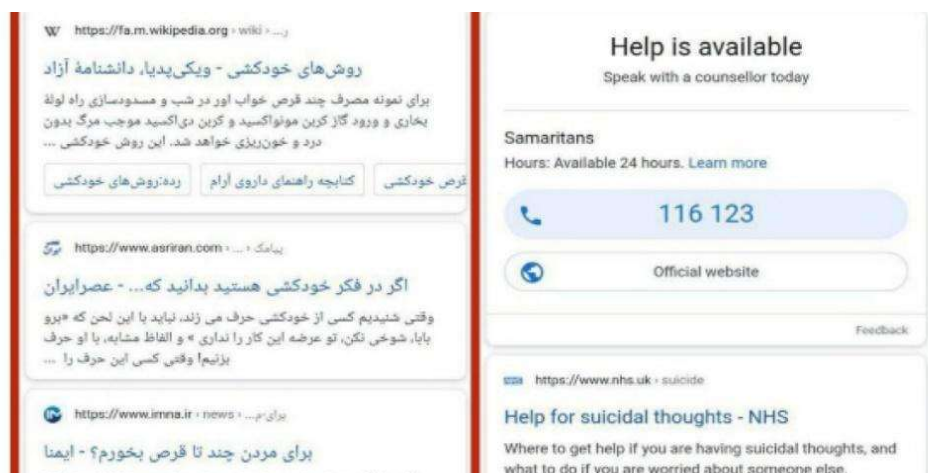
یکی از راهکارهای پیشگیرانه از تحریک به خودکشی در فضای مجازی که بیشتر به واسطه حساسیت و عدم پختگی لازم در سنین کودکی و نوجوانی بروز پیدا می‌کند، پیش‌بینی اینترنت کودکان مستقل از اینترنت عمومی جامعه است که با آن تولید محتوای گسترده‌ای مخصوص کودکان و نوجوانان در فضای اینترنت صورت می‌گیرد و امکاناتی را در اختیار والدین و خانواده‌ها برای کمک به فرزندان‌شان قرار می‌دهد. چگونگی فراهم کردن زیرساخت‌های لازم برای تولید محتوای مخصوص کودکان هم از این قرار بوده که با وجود عدم نیاز این کار به زیرساخت

مستقل، بخشی از یک زیرساخت تعریف شده و در واقع وزارت ارتباطات باید امکانات لازم را به ازای این سند تعریف کند. در بسیاری از کشورهای اروپایی هم این موضوع وجود دارد و اینترنت کودکان و نوجوانان و اینترنت خانواده و اینترنت عموم در بعضی از کشورها متفاوت است؛ البته یک اینترنت است اما میزان دسترسی را خود خانواده‌ها انتخاب می‌کنند که بتوانند با شرایط متناسب‌تری مواجه باشند. نتیجتاً گفتنی است که باید میزان دسترسی به سایت‌ها، شبکه‌ای اجتماعی و به طور کلی محتوای موجود در فضای مجازی متفاوت باشد. البته این موضوع در سال‌های گذشته در نقاط مختلف دنیا مورد دغدغه بوده است، و به صورت اجمالی می‌توان گفت که اعمال محدودیت سنی در ورود به شبکه‌های اجتماعی، ایجاد محدودیت در فعالیت کودکان در فضای مجازی، و جد کردن محتوای کودک از غیر کودک و حتی جرم بودن در دسترس قرار دادن برخی محتواها برای کودکان، در دنیای غرب نیز مورد پذیرش قرار گرفته است. در هر صورت موضوع نحوه حضور کودکان و نوجوانان در فضای مجازی، همواره یکی از دغدغه‌های کارشناسان غربی نیز بوده است. اما جزئیات این طرح‌ها در هر کشوری ممکن است بر اساس قوانین آن و سطح دغدغه‌های اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی، با سایر کشورها تفاوت داشته باشد. (بابازاده، ۱۳۸۶: ۴۵) هر چند که این طرح باید سال‌ها پیش و در همان ابتدای فراگیر شدن استفاده از فضای مجازی، در کشور اجرا می‌شد، اما حتی امروز هم به گفته کارشناسان با یک سری تنظیمات ساده، بدون هزینه و در یک زمان کوتاه می‌توان این طرح را عملیاتی کرد. واقع با این تنظیمات، اینترنت در اینجا به صورت «*white list*» است. در این اینترنت، کودکان و نوجوانان، فقط امکان دسترسی به سایت‌ها، نرم افزارها و اپلیکیشن‌هایی را دارند که قبلاً از سوی کارشناسان و صاحب‌نظران حوزه کودک و نوجوان مشخص شده است. یعنی دانش آموزان می‌توانند از مطالب متنوع آموزشی و کمک آموزشی، علمی، بازی‌های فکری و سرگرمی و حتی مشاوره‌های آموزشی بهره‌مند شوند. البته هر لحظه امکان به‌روز رسانی آن نیز وجود دارد. در این بستر، آموزش و پرورش نیز می‌تواند فعالیت‌های گسترده‌تر و هدفمندتری داشته باشد. علاوه بر اینکه اپلیکیشن «شاد» که برای آموزش مجازی در ایام کرونا تهیه شده، باید به طور

انحصاری در این اینترنت ارائه شود. زیرا ارائه و استفاده از این اپلیکیشن، تنها در بستر زیرساخت پاک و استاندارد می‌تواند اهداف مورد نظر آموزش و پرورش را محقق کند. در هر صورت اجرای این طرح، در واقع برنامه ریزی برای رشد، تربیت و شکوفا شدن استعداد کودکان و نوجوانان و جلوگیری از بروز آسیب‌های اجتماعی، روحی و روانی و اخلاقی و هدر رفتن سرمایه‌های مملکت در این سنین است که قطعاً نسبت به وضعیت فعلی فضای مجازی که کودکان و نوجوانان در دنیایی از مفاسد و در یک فضای آسیب‌زا و غیر استاندارد رها می‌شوند، اصلاً قابل مقایسه نیست. یکی دیگر از پیشنهادهایی که می‌تواند برای اجرایی شدن از سوی وزارت ارتباطات دنبال شود راهکاری است که نرم افزار گوگل انگلیسی ارایه کرده است.

آنطور که از تصویر فوق مشخص است، در موتور جستجوگر گوگل وقتی به فارسی جستجو می‌کنیم «چگونه خودکشی کنم؟» روش‌های تضمینی و صددرصدی خودکشی را به شما نشان می‌دهد ولی اگر به انگلیسی جستجو کنیم *how to suicide* ابتدا مرکز مشاوره محلی به شما پیشنهاد می‌شود با عنوان صیانت که متأسفانه به نظر می‌رسد که برای فارسی‌زبانان و ایرانی‌ها صدق نمی‌کند، لذا ممکن است از طریق وزارت ارتباطات روشی مشابه به عنوان گامی پیشگیرانه در گوگل و هر موتور جستجوگر دیگر یا حتی در سایر سرویس‌های فضاهای مجازی ایجاد شود.

۵-۲- استفاده از ظرفیت آموزش و پرورش

وزارت آموزش و پرورش به عنوان متولی اصلی آموزش کودکان و نوجوانان در کشور، نقشی محوری در آموزش سواد مجازی آنها دارد. یکی از اساسی‌ترین راهکارهای مطلوب در زمینه آموزش سواد مجازی، تدوین دروس آموزشی مرتبط با فضای مجازی و گنجاندن آن در برنامه‌های درسی مقطع ابتدایی و بالاتر خواهد بود. آموزش به استفاده درست و محتوایی، آشنا ساختن فراگیران از قوانین و جرائم رایانه‌ای و همچنین مخاطرات و آسیب‌های این فضا نظیر تحریک به خودکشی می‌تواند نقش ویژه‌ای در پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال داشته باشد. (زمانیان و میرزایی، ۱۳۹۳: ۸۲)

در کنار خانواده و نقش تربیتی والدین، مدرسه به عنوان نهادی هم‌عرض در جامعه‌پذیری و تربیت اطفال می‌تواند نقشی مکمل و علمی‌تر در راستای تعلیم سواد مجازی داشته باشد. مدرسه می‌تواند محیط مناسبی برای اجرای آموزش‌های مختلف در زمینه سواد فضای مجازی چه برای گروه هدف اصلی یعنی کودکان و چه برای والدین و معلمان باشد. وزارت آموزش و پرورش باید با همکاری مرکز ملی فضای مجازی به تألیف دروس مرتبط با آموزش سواد مجازی، جذب مربیان متخصص و آموزش معلمان ناآگاه در راستای فراهم سازی برگزاری کارگاه‌های آموزشی در مدارس زمینه‌های آموزش و مهارت افزایی سواد مجازی کودکان بپردازد. مدارس برای اطفال، والدین و معلمان می‌تواند تاثیر بسزایی بر فرآیند یادگیری سواد مجازی داشته باشد.

اصولاً در مورد نهاد مدرسه به عنوان دومین نهاد جامعه‌پذیری پس از خانواده باید گفت که نیاز به وجود معلمان آگاه و متخصص در فضای مجازی برای آموزش سواد مجازی به کودکان امری اجتناب‌ناپذیر هست که وزارت آموزش و پرورش باید با استفاده از ظرفیت آموزشی خود آن را بیش از پیش محقق سازد. آموزش سواد مجازی والدین و معلمان، مستلزم برنامه‌های آموزشی گوناگونی هست و نیاز به توجه و برنامه‌ریزی جهادی از سوی مسئولین ذیربط دارد؛ در واقع

همانند نهضت سوادآموزی که در اوایل انقلاب جمهوری اسلامی ایران به دستور امام خمینی (ره) جهت افزایش سطح سواد مردم تشکیل شده، در زمینه آموزش سواد مجازی نیاز به چنین حرکتی خواهیم داشت. در این راستا باید برنامه‌های آموزشی و دوره‌های مهارت افزایی توسط نهادهای مختلف برای والدین و معلمان برگزار شود و همچنین سامانه‌های آموزش از راه دور همانند سامانه‌های پیامکی و سایت‌های اینترنتی ایجاد گردد. (نوربخش، ۱۳۸۸: ۱۱) متولی این امر باید وزارت آموزش و پرورش در کشور باشد تا با سیاست‌گذاری واحد و حذف نهادهای موازی، روند یکپارچه‌ای در این زمینه برقرار گردد.

۵-۳- استفاده از ظرفیت شورای عالی فضای مجازی

از جمله اقدامات شورای عالی فضای مجازی که اصولاً برای نیل به آن نیز این شورای تاسیس گردید، اشراف کامل و به روز نسبت به فضای مجازی در سطح داخلی و جهانی و تصمیم‌گیری نسبت به نحوه مواجهه فعال و خردمندانه کشور با این موضوع از حیث سخت افزاری، نرم افزاری و محتوایی است. در مرکز ملی فضای مجازی از سال ۹۲ به این موضوع پرداخته شد و در گروه‌های کاری متفاوتی بحث صیانت از کاربران در فضای مجازی مورد بحث قرار گرفت.

البته سند بالادستی طرح فضای مجازی سالم یک بار تصویب شده است که طرح تفصیلی آن به تصویب شورای عالی فضای مجازی نرسیده است، در این سند به صورت خیلی موردی، معاونت محتوای مرکز ملی فضای مجازی تلاش‌هایی را کرده است.

علیرغم اقدامات صورت گرفته توسط این شورا تا کنون متأسفانه همچنان سند یا مقررہ جدی که در حوزه حفاظت از کاربران در قبال جرایمی نظیر تحریک به خودکشی در فضای مجازی باشد به تصویب نهایی و مرحله اجرایی شدن نرسیده است. این شورا دارای معاونت فرهنگی، اجتماعی و امور محتوایی است و همین‌طور از کمیسیون‌های مختلفی نظیر کمیسیون عالی امنیت، کمیسیون عالی تنظیم مقررات، کمیسیون عالی ارتقاء تولید محتوا دارد که هر کدام از اعضای

مطلع تشکیل شده و چهارچوب وظایفشان به هر صورت با کاربران و جلوگیری از وقوع بزه علیه آنها مرتبط است و باید از این ظرفیت برای تولید محتوای بازدارنده و آموزشی جهت جلوگیری از بزه‌دیدگی کاربران بهره برد. به عنوان مثال در کمیسیون عالی امنیت این شورا به عنوان وظیفه این کمیسیون آمده است: الف) فراهم آوردن شرایط لازم برای دستیابی فضای مجازی کشور به بالاترین سطح از امنیت و سلامت برای آحاد مردم نظام و کلیه نقش آفرینان در فضای مجازی در چارچوب مصوبات شورای عالی و غیره.

اما در عرصه اجرایی و عملیاتی اقدامات این کمیسیون خروجی مطلوبی برای جلوگیری از بروز بزه علیه کاربران در فضای مجازی نداشته است. البته در سال‌های گذشته، شورای عالی فضای مجازی در ایران از بررسی طرحی خبر داد که براساس آن کاربران قبل از ورود به اینترنت احراز هویت می‌شوند. هدف از این کار، اجرای سطوح متفاوت فیلترینگ برای گروه‌های مختلف کاربران اینترنتی در ایران بود.

بر اساس نظریه شورای عالی فضای مجازی یکی از برنامه‌ها، بررسی پیشنهادی برای اعمال متفاوت فیلترینگ برای گروه‌های مختلف مردم از لحاظ سن و شغل است که در این راستا باید کاربر قبل از استفاده از اینترنت، احراز هویت شود تا امکان تفکیک خدمات فیلترینگ برای کاربران وجود داشته باشد. برای مثال سطح دسترسی به اینترنت برای یک پژوهشگر و یک بازرگان باید با یک نوجوان و دانش‌آموز متفاوت باشد در این راستا ابعاد اجرایی این پیشنهاد در مرکز ملی فضای مجازی در دست بررسی است. متأسفانه پس از سپری شدن حدود هفت الی هشت سال از طرح فوق‌الذکر، هنوز این موضوع و پیشنهاد به سرانجام نرسیده است و ابعاد آن نیز مشخص نیست و صحبت‌های مطرح است که اساساً به دلیل تعارض با حریم خصوص مسکوت گذاشته شود.

معمولاً در کشورهای دیگر برای شناسایی کاربران از ابزار فنی شناسایی «آی.پی»^۱ استفاده می‌شود تا مشخص شود که افراد در فضای مجازی چه فعالیتی انجام داده‌اند و در صورت بروز جرایم، دسترسی به کاربر از طریق همین آی.پی‌ها قابل شناسایی است. فارغ از طرح‌های مربوط به نهادهای داخلی، اصل قابل شناسایی بودن کاربران اینترنت، مخصوصاً برای هدف این پژوهش، یعنی جلوگیری از تحریک به خودکشی در فضای مجازی، امری مطلوب و به عنوان یکی از راهکارهای موثر قابل شناسایی خواهد بود.

اصولاً یکی از دلایلی که مجرمین، فضای مجازی را برای ارتکاب جرایم انتخاب می‌کنند، شناس ناشناس ماندن هویت مرتکبین جرم است، چرا که مانند بسیاری از کاربران اینترنت، این افراد از اسامی مستعار استفاده می‌کنند و به عنوان کاربر مهمان و ناشناس به یک سایت متصل می‌شوند و برای نیروهای نظامی و امنیتی بسیار دشوار است که هویت واقعی آنها را ردیابی کنند. در فضای مجازی و سایبری هم موانع فیزیکی مانند ایست و بازرسی، مرز یا گمرک وجود ندارد.

به عبارت دیگر می‌توان گفت که جرم‌شناسان می‌گویند یکی از دلایل کثرت وقوع جرم در حاشیه شهرها، مهاجرنشین بودن آنها و ناشناخته بودن افراد یک محله برای همدیگر است. بر حسب تجربه نیز ثابت شده است که اگر افراد یک محل همدیگر را بشناسند کمتر مرتکب جرم می‌شوند. فضای سایبر فضایی است که اهالی آن در عین وجود ارتباط، همدیگر را نمی‌شناسند. و هر روز می‌شود با یک هویت خاص وارد این فضا شد، لذا این فضا خودبه‌خود جرم‌زا و آسیب آفرین است. حتی اگر پلیس هم پس از زحمات زیاد بتواند آدرس مجرم را پیدا کند چون در فضای واقعی با مرزهای جغرافیایی و محدودیت‌های آن روبروست اگر مجرم در کشور دیگر باشد به سختی می‌شود او را دستگیر و مجازات کرد. اما با رشد فناوری‌های علمی، امروزه در سراسر جهان با استفاده از ابزار فنی و تکنیکی، می‌توان به هویت کاربر اینترنت و جغرافیای مکانی کاربر

^۱.IP.

اینترنت دسترسی پیدا کرد و این موضوع بسیار در یافتن جرایم در فضای مجازی کاربرد داشته و بسیاری را از ارتکاب جرم در فضای مجازی باز داشته است.

ناظران اینترنت می‌توانند فعالیت‌های آنلاین مربوط به یک آی پی خاص را ببینند، سپس می‌توانند اطلاعات زیادی در مورد کاربری که از این آی پی به اینترنت وصل شده است پیدا کنند. برای مثال مشخص می‌شود که کاربری با آدرس آی پی خاصی به وبسایت‌های زیر دسترسی داشته است: به اشتراک‌گذاری عکس آنلاین و وبسایت‌های سلامتی.

در حقوق داخلی و در حوزه حمایت از کاربران و جلوگیری از جرایمی نظی تحریک به خودکشی آنها، می‌توان از ظرفیت شناسایی هویت کاربرانی که علیه امنیت و جان و آبروی کودکان اقدام می‌کنند استفاده مفید نمود.

۵-۴- کاهش فرصت ارتکاب جرم

مردم و سمن‌ها، تاثیر بسزایی در کاهش دادن فرصت ارتکاب تحریک به خودکشی در فضای مجازی دارند، گزارش دادن سایت‌ها و کانال‌های موجود در تلگرام و سایر شبکه‌های اجتماعی توسط مردم، آموزش دادن کاربران، همکاری با پلیس و نظایر آن برای مقابله با جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی از جمله این موارد است.

پلیس نیز می‌تواند با همکاری و مشارکت مردم و سمن‌ها، افرادی را آموزش داده و مسئول رصد فضای مجازی کند که در کاهش جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی موثر خواهد بود. (شیری، ۱۳۸۹: ۲۷)

یکی از نقاط ضعف فضای سایبر این است که به راحتی و در سطح گسترده‌ای انواع ابزارهای ارتکاب جرایم سایبر را در اختیار مجرمین بالقوه قرار می‌دهد. لذا طبعاً تدابیر پیشگیرانه از این جرائم نیز باید بیشتر به دنبال سلب فرصت از مجرمین سایبری باشند، هرچند برخی از

آن‌ها می‌توانند از دسترسی به ابزارهای مجرمانه نیز جلوگیری کنند. (جلالی فراهانی، ۱۳۸۴: ۱۴۵) به لحاظ امکان سوءاستفاده‌هایی که از فضای سایبر وجود دارد، بسیار آسیب‌پذیر نشان می‌دهد و ضروری است برای آن چاره جویی شود. با توجه به رویکرد کلی مقابله با جرائم که در دهه‌های اخیر شاهد تحولات شگرفی نیز بوده است، می‌توان دو گزینه را پیش رو قرار داد که عبارتند از: اقدامات کیفری و غیر کیفری.

در زمینه اقدامات کیفری سعی می‌شود از طریق جرم‌انگاری جرم تحریک به خودکشی و یا تجدیدنظر در قوانین کیفری گذشته، ارباب انگیزی مؤثری نسبت به مجرمین بالقوه یا مکرر صورت گیرد و به این ترتیب از ارتکاب جرم تحریک به خودکشی بازداشته شوند. اما رویکرد دوم که در بستر جرم‌شناسی تبلور یافته، اتخاذ تدابیر پیشگیرانه را در دستور کار خود قرار داده است. در این جا بر خلاف رویکرد کیفری که به اقدامات واکنشی نظیر مجازات گرایش دارد، سعی بر این است که با اتخاذ تدابیر صحیح و مؤثر از وقوع جرم تحریک به خودکشی جلوگیری شود. در این راستا، تاکنون الگوهای مختلفی در عرصه جرم‌شناسی پیشگیرانه ارائه شده و مورد آزمون قرار گرفته است. از مهم‌ترین و مؤثرترین این الگوها می‌توان این الگوها می‌توان به پیشگیری اجتماعی و پیشگیری وضعی از جرائم اشاره کرد.

۵-۴- سخت کردن آماج جرم

در بحث این پژوهش، محیطی که امکان جرم تحریک به خودکشی را فراهم می‌کند، محیط مجازی و فضای مجازی است، در نتیجه سیاست سخت کردن آماج جرم در طراحی محیطی، معطوف به فضای مجازی خواهد شد و شامل تدابیری نظیر فیلترینگ سایت‌هایی که امکان جرم تحریک به خودکشی را افزایش می‌دهد، امکان شناسایی مرتکبین جرم در فضای مجازی، قابل تعقیب و دسترس کردن مرتکبین جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی، نظارت و رصد بر

سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی که بیم ارتکاب جرم تحریک به خودکشی در آنها می‌رود خواهد شد که مجموعه این موارد آماج جرم را سخت و نامقدور خواهد کرد.

۵-۵- افزایش میزان مجازات

یکی از جمله واکنش‌های پیشنهاد شده برای پیشگیری از جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی افزایش میزان مجازات است. این افزایش مجازات یا حکم به حداکثر مجازات، خود به خود یک نقش پیشگیرانه و بازدارنده را نسبت به مجرمین در قبال ارتکاب جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی ایجاد خواهد کرد و کاربران را در حریم امن‌تری نسبت به سایرین قرار خواهد داشت زیرا مجرم در صورت ملاحظه مجازات بیشتر سعی خواهد کرد که نسبت به ارتکاب جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی اقدام نکند.

همچنین در کنار پیشنهاد فوق، یکی از جمله واکنش‌های اتخاذ شده دیگر که در جلوگیری از جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی موثر است، کاهش عوامل مخففه مجازات برای مرتکبین جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی است. در بسیاری از جرایم ملاحظه می‌شود که قانونگذار تبیین کرده است که «مجرم حق استفاده از آزادی مشروط ندارد» یا «این جرم شامل تخفیف یا تعلیق مجازات نمی‌شود» و مانند آن، که به این ترتیب مجموعه علل مخففه جرم نظیر مرور زمان، تعلیق، آزادی مشروط، دستبند الکترونیکی، تعویق صدور حکم و ... شامل حال مجرم نخواهد شد، این کاهش حق استفاده از علل مخففه جرم، خود به خود یک نقش پیشگیرانه و بازدارنده را نسبت به مجرمین در قبال ارتکاب جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی نیز ایجاد خواهد کرد و کاربران را در حوزه فعالیت در فضای مجازی در حریم امن‌تری نسبت به سایرین قرار خواهد داد چرا که مجرم در صورت ملاحظه سلب استفاده از حق علل مخففه مجازات، سعی خواهد کرد که مرتکب جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی نگردد.

۵-۶- شناسایی کاربران فضای مجازی از طریق منشاء اتصال به اینترنت

یکی از راهکارهای پیشگیری برای جلوگیری از جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی که جنبه کیفری نیز دارد ترتیب دادن راهکارهایی است که به موجب آن بتوان کاربران فضای مجازی را از طریق منشاء اتصال به اینترنت شناسایی کرد، به این ترتیب اگر افراد در فضای مجازی قابل شناسایی باشند، نه تنها جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی، بلکه بسیاری از جرایم کاهش خواهد یافت.

۵-۷- نقش پلیس فتا در پیشگیری از تحریک به خودکشی در فضای مجازی

یکی از نهادهای مربوط به جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی، پلیس فتا و فعالیت این مجموعه است که در ادامه به نقش این نهاد در بازدارندگی و کشف جرم اشاره خواهیم نمود.

اختصاص دادن بخشی از مجموعه پلیس در پلیس فتا به حفاظت از کاربران در قبال جرایمی نظیر تحریک به خودکشی که در فضای مجازی آنها را تهدید می‌کند یکی از واکنش‌های مناسب خواهد بود که تاثیر بسزایی در کاهش جرایم در فضای مجازی خواهد داشت، زیرا تخصصی کردن موضوع و اختصاص بخش جداگانه پلیسی در این حوزه می‌تواند در اقدامات سریع و بازدارنده و آگاه‌سازی موثر باشد و انعکاس این موضوع در سطح جامعه مجرمین احتمالی را از ارتکاب جرم در فضای مجازی منصرف خواهد کرد.

التهیه باید گفت که پلیس در حوزه پیشگیری غیر کیفری برای جلوگیری از بزه‌دیدگی کاربران اقدامات مناسبی را انجام داده است که از جمله مهمترین اقدامات ناجا در دهه اخیر تشکیل پلیس فتا بوده است که زیرمجموعه‌هایی از این پلیس مسئول جلوگیری از بزه‌دیدگی کاربران در فضای مجازی در جرایم مختلف نظیر تحریک به خودکشی بوده است. تاکنون اقدامات مطلوبی از سوی پلیس فتا نسب به آگاهی دادن و اطلاع رسانی به کاربران صورت گرفته است که ساخت

انیمیشن، فیلم و کارتن آموزنده، حضور در مدارس و سخنرانی برای اولیا و مربیان و غیره بخشی از این اقدامات بوده است. بنابراین نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران از یک سو و بخش پلیس فتای نیروی انتظامی تاکنون در خصوص اتخاذ واکنش نسبت به جرم تحریک به خودکشی در فضای مجازی نسبتاً موفق عمل کرده‌اند.

در پایان به یک نمونه کار فرهنگی بازدارنده پلیس فتا از خودکشی در فضای مجازی اشاره می‌شود:

مقابله با ترغیب به خودکشی در فضای مجازی

یک توصیه

آشنا کردن کودکان و نوجوانان با تهدیدها و آسیب های فضای مجازی از سوی والدین یک ضرورت است و والدین برای کاهش تهدیدها و آسیب های فضای مجازی می‌توانند با استفاده از ابزارهای کنترلی، نظارت دقیق‌تری بر فعالیت و رفتار مجازی دانش آموزان داشته باشند.

بازی های رایانه ای و موبایلی

بازی های رایانه ای و موبایلی باید متناسب با سن افراد باشد و به خصوص در بازی های آنلاین با محوریت های هنجار شکنانه، باید محدودیت هایی اعمال شود.

رابطه مناسب با فرزندان

پدر و مادر باید با فرزندانشان دوست باشند و مانند یک دوست با آنها برخورد کنند تا فرزند بتواند مسائل خصوصی زندگی شخصی خود را راحت با پدر و مادرش در میان بگذارد.

دقت در محتوای گروه ها

گروه هایی مانند آهنگ و موسیقی که در ظاهر برای انتشار آهنگ هستند، محتوایی منتشر می کنند که در پس زمینه و غیرمستقیم روحیات فرد را تغییر داده و در نهایت فرد اقدام به خودزنی یا خودکشی می کند.

تأثیر غیر مستقیم

گروه ها و اکانت های شبکه های اجتماعی، هیچگاه به صورت مستقیم اقدام به تبلیغ خودکشی نمی کنند بلکه در میان پست های خود، عکس ها یا نوشته های سراسر یاس و ناامیدی پخش می کنند.

نظارت بر رفتار فرزندان

کودکان درگ درستی از بازی هایی که انجام می دهند ندارند و به همین دلیل، این والدین هستند که باید نظارت مستمری بر آنان داشته باشند و بخاطر سرگرم شدن فرزند خود، زندگی او را تباه نکنند.

آثار خودزنی در فرزندان

وجود آثار و نشانه هایی در بدن افراد و بویژه نوجوانان را باید با جدیت رصد کنید و هر نوع خودزنی و آسیب زنی افراد را جدی گرفته و به سادگی از کنار اینگونه اعمال نگذرید.

گشت زنی در شبکه های اجتماعی و نظارت بر وبگاه ها و دیگر محصولات فضای مجازی، شناخت محتویات غیراخلاقی و برخورد قاطعانه و مناسب پلیسی می تواند از سویی هم احساس خطر را در مجرمین حرفه ای افزایش دهد و هم موجب مجازی زدایی این فضا از ذهن مجرمین بالقوه بهنجار در فضای واقعی شود. نتایج تحقیقی در این زمینه، گشت زنی و مراقبت پلیس فتا

۲۱

در فضای مجازی را از شیوه‌های مهم پیشگیری از جرائم سایبری دانسته است. (مسعودیان، ۱۳۹۱: ۷)

نحوه حضور و نظارت پلیس فتا در شبکه‌های اجتماعی یا وب‌گاه‌ها باید محسوس باشد. حضور محسوس در شبکه‌های اجتماعی پرکاربر و عضویت در این شبکه‌ها و اطلاع‌رسانی رسمی جهت آگاهی مردم از حساب رسمی پلیس فتا می‌تواند علاوه بر آگاهی مجرمین از حضور رسمی پلیس در این فضا و آثار مثبت آن از جمله زدودن احساس ولنگارانه، موجب تسهیل در ارتباط بین کاربران در معرض بزه دیدگی و پلیس فتا گردد. به طور مثال افرادی که در معرض تحریک به خودکشی از سوی کاربران ناشناس قرار دارند، می‌توانند سریعاً و قبل از هر گونه اقدام کیفری توسط والدینشان، از طریق حساب کاربری پلیس فتا سریعاً جرائم را گزارش نمایند.^۱ این عمل موجب میشود که مجرم حسابگر و باهوش در فضای مجازی به این فکر بیافتد که در صورت وقوع جرم، امکان گزارش سریع و مستند آن به پلیس وجود خواهد داشت، لذا این تصور فکری در افزایش احساس خطر، کاهش منافع و جذابیت زدایی آماج جرم موثر خواهد بود. در فرآیند نظارت و شناسایی پلیسی محتویاتی که بستر ساز تحریک به خودکشی باشد، باید نظارت مشارکتی و جامعه محور اعمال گردد تا از این طریق علاوه بر ایجاد احساس مسئولیت در کاربران، آنها همیار پلیس در انجام وظیفه نظارتی باشند.

در یک نمونه عینی که منجر به کشف یک کانال تلگرامی شده بود در گزارش چنین آمده است: «در بیست و سوم مرداد سال ۱۳۹۵ مأموران کلانتری ۱۳۸ جنت‌آباد خبر خودکشی دو دختر سیزده و چهارده ساله را در خیابان پیامبر غربی خیابان جهاد اکبر به بازپرس مرادی اعلام کردند. دقایقی بعد بازپرس امور جنایی تهران به همراه اکیپ تشخیص هویت اداره پلیس آگاهی و کارشناسان پزشکی قانونی در محل اعلام این خبر تلخ حاضر شدند و در بررسی اولیه مشخص

^۱ نمونه مشابه این عمل، راه‌اندازی سامانه پیامکی ۱۹۵ توسط وزارت ارتباطات به منظور گزارش پیامک‌های مزاحم است. این سامانه در مهر ۱۳۹۶ ایجاد شده است.

شد دختران نوجوان خود را از طبقه پنجم ساختمان به پایین پرت کرده و جان خود را از دست داده‌اند. اهالی محل این حادثه تلخ، از خودکشی دختران نوجوان شوکه بودند و حتی خانواده آنها مدام دلیل اقدام به خودکشی دخترانشان را از خود می‌پرسیدند و می‌گفتند چرا آنها باید دست به چنین کاری بزنند. اما به راستی علت این اقدام از سوی دو دختر نوجوان چه بود؟! اقدامی که مشابه آن چند روز قبل در یاسوج اتفاق افتاد و دو جوان بیست و دو و بیست و هفت ساله در اقدامی جنون‌آمیز خود را از درخت حلق‌آویز کرده و به زندگیشان پایان دادند البته وصیت‌نامه دو جوان یاسوجی نشان داد که خستگی از دنیا علت پایان دادن به زندگی آنهاست اما در اقدام به خودکشی دختران نوجوان قضیه متفاوت بود، آنها مشکلات خانوادگی و رفتار نامناسب پدر و مادر خود را علت این کارشان عنوان کرده بودند. اما این تمام علت ماجرا نبود چرا که این دختران نوجوان در کانال خاصی در تلگرام عضو بودند که محتوای عمده این کانال، القای یاس، ناامیدی و حتی ارائه روش‌هایی برای پایان دادن به زندگی بود؛ بله! این کانال در تلگرام با حدود ۱۵۰ عضو هر از چندگاهی مطالب و عکس‌های مرتبط با خودکشی در آن انتشار می‌یافت. یکی از مطالبی که در این کانال انتشار یافته و دختران نوجوان نیز از در اقدام به خودکشی از آن تبعیت کرده بودند، پریدن از طبقه پنجم ساختمان بود؛ با بررسی دیگر رفتارهای دختران سیزده و چهارده ساله به جرأت می‌توان گفت که آنها در اقدام به خودکشی اخیر خود کاملاً از این کانال تلگرامی الگو گرفته بودند حتی قبل از اقدام به خودکشی، آنها به رگ‌زنی اقدام کرده اما در نهایت توانسته بودند با این روش به زندگیشان پایان دهند».

موضوع مهمی که در کشورهای دیگر از جمله برخی کشورهای اروپایی و کانادا در راستای فراهم‌سازی اینترنت امن‌تر انجام شده و با ایجاد سایت‌های ارتباطی، امکان گزارش دهی محتویات مرتبط با تحریک به خودکشی و سواستفاده جنسی آنلاین و نظایر آن را برای عموم جامعه و خانواده‌ها فراهم آوردند. البته این مهم نیاز به آموزش و اطلاع‌رسانی عمومی دارد تا موجب آگاهی عموم از این امکان حفاظتی و پیشگیرانه گردد.

قابل ذکر هست حضور و نظارت پلیس فتا در همه گروه‌ها یا صفحات جهت برخورد و ارشاد به علت کثرت و ایجاد روزافزون این صفحات سخت و تقریباً غیرممکن خواهد بود و پالایش در این زمینه بسیار کارآمد و مفید خواهد بود. ولی حضور رسمی در این شبکه‌ها و تدابیر نظارتی _ واکنشی آثار مثبتی به شرح فوق به دنبال خواهد داشت. در فضای واقعی هم پلیس مثلاً در تک تک قمارخانه‌ها یا خانه‌های فساد حضور فیزیکی جهت برخورد نخواهد داشت؛ ولی حضور در خیابان‌ها و کوچه‌های اطراف قطعاً آثار رعب برانگیزی بر ذهن مجرمین، سختی ارتکاب جرم و احساس خطر آنها خواهد داشت. شیوه دیگر نظارت پلیس فتا در این فضا، نظارت الکترونیکی از طریق نرم‌افزارهایی خاص جهت رصد فعالیت‌های شبکه‌ای افراد هست که این نوع نظارت به دو حالت همزمان و غیر همزمان هست. (ذبیح الله نژاد، ۱۳۹۶: ۸۲)

نتیجه‌گیری

با توجه به سوال‌های مطروحه در طرح تحقیق و پژوهش به عمل آمده پیرامون موضوع، می‌توان گفت که نتایج و یافته‌های پژوهش موید این است که هرچند خودکشی در فقه شیعه و قوانین کیفری منبعت از آن، جرم‌انگاری نشده است، اما تحولات فناوری و فضای سایبری مستوجب جرم‌انگاری پدیده تحریک به خودکشی از طریق فضای مجازی و سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی شده است که این موضوع در ماده ۱۵ قانون جرایم رایانه‌ای مورد توجه قرار گرفت و قانونگذار با اتخاذ یک واکنش کیفری نسبت به وضع ضمانت اجرا در خصوص این جرم به شرط صریح بودن و اطلاق تحریک به خودکشی و مشخص بودن مخاطب و مباشرت در تحریک به خودکشی اقدام نمود.

البته در حقوق جنایی داخلی در کنار وضع قانون، نسبت به راهکارهای بازدارنده و پیشگیرانه نیز اقدام شده است، بخشی از این اقدامات در پرتو راهکارهای پیشگیری وضعی و اجتماعی بوده و منتج به اقداماتی نظیر کاهش فرصت ارتکاب جرم، سخت کردن آماج جرم، شناسایی کاربران

فضای مجازی از طریق منشاء اتصال به اینترنت بوده و بخشی از راهکارهای پیشگیرانه و بازدارنده نیز از طریق نهادهای دولتی مربوطه نظیر وزارت ارتباطات، وزارت آموزش و پرورش و شورای عالی فضای مجازی و همینطور پلیس فتا پیگیری شده است که تا حدودی موفق بوده است.

نتایج تحقیق همچنین موید این مطلب هم هست که به واسطه نوین بودن پدیده تحریک به خودکشی در فضای مجازی، مقوله پیشگیری از آن با برخی از کاستی‌ها از جمله، تغییر ماهیت دلایل اثبات جرم در فضای مجازی، سهولت در دستیابی به اهداف جرم، مشکلات کشف جرم و شناس ناشناس ماندن مرتکب جرم، عدم تخصص مراجع قضایی و انتظامی و محدودیت‌های ناشی از فضای مجازی و جلوه‌های جدید ترغیب به خودکشی در فضای مجازی از طریق بازی‌ها و چالش‌های آنلاین روبرو است.

نهایتاً باید گفت که نتایج تحقیق بیانگر این مطلب است که حقوق جنایی ایران با وضع قانون جرایم رایانه‌ای و وضع مجازات نسبت به برخورد کیفری با پدیده تحریک به خودکشی اقدام کرده و با پیش‌بینی تقویت نظارت بر فضای مجازی با تکیه بر نهادهای دولتی در حوزه پیشگیری و مقابله غیر کیفری نیز اقدام نموده است و این اقدام به صورت یک رفتار استثنایی قابل توجیه است که عملی جرم نبوده ولی معاونت در آن به دلیل قبح اخلاقی و مذموم بودن آن جرم انگاری شده است.

منابع و مأخذ

- (۱) بابازاده، علیرضا، اینترنت برای کودکان و نوجوانان، تهران، نشر دیباگران، ۱۳۸۶.
- (۲) جلالی فراهانی، امیرحسین، پیشگیری وضعی از جرایم سایبری در پرتو موازین حقوق بشر، نشریه فقه و حقوق، شماره ۶، ۱۳۸۴.
- (۳) دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، تهران، نشر دانشگاه تهران، ۱۳۸۵.
- (۴) ذبیح الله نژاد، وحید، نقش پلیس فتا در پیشگیری وضعی و پیشگیری اجتماعی از جرایم سایبری، نشریه دانش انتظامی البرز، شماره ۱۴، ۱۳۹۶.
- (۵) زمانیان، مجتبی و میرزایی، داود، نقش برنامه‌های درسی و آموزشی در پیشگیری از جرایم مجازی رایانه‌ای بر اساس SWOT، نشریه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۳۰، ۱۳۹۳.
- (۶) شاکری، ابوالحسن و رستگاری، ماندانا، جرم دعوت به خودکشی در حقوق کیفری ایران، شماره ۴، ۱۳۹۲.
- (۷) شاه قاسمی، احسان، اینترنت، محتوای مجازی و کودکان، مقاله ارایه شده به همایش محتوای ملی در فضای مجازی، ۱۳۹۴.
- (۸) شیر، عباس، درآمدی بر پیشگیری وضعی و گونه‌های آن، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا، مقالات ارسالی اولین همایش ملی پیشگیری از جرم، تهران، ۱۳۸۹.

- ۹) مسعودیان، محسن، نقش پلیس در پیشگیری از جرایم سایبری و تامین امنیت در فضای مجازی (پلیس فتا)، نشریه امین، شماره ۱، دوره ۴، ۱۳۹۱.
- ۱۰) موسوی، سید مجتبی، امکان‌سنجی جرم‌انگاری خودکشی و خودزنی در حقوق کیفری ایران، نشریه قانون یار، شماره ۱۱، ۱۳۹۵.
- ۱۱) نوربخش، یونس، هرزه‌نگاری اینترنتی در ایران و نقش خانواده در کنترل آن، مقاله
ارایه شده در سمینار ملی فضای مجازی، ملاحظات اخلاقی، حقوقی و اجتماعی،
تهران، ۱۳۸۸.

جهت همکاری با بنیاد علمی قانون یار در راستای برگزاری سمینار، کارگاه های آموزشی، کنگره و نشست های علمی با موسسه تماس بگیرید ۵۲۶ و ۰۲۱۶۶۹۷۹۵۱۹ مدیر پژوهش ۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵

6th scientific conference of Ghanonyar Institute at the national level

ششمین همایش ملی جرم‌شناسی و پیشگیری از ارتکاب جرم، خودکشی و انحرافات جوانان در جامعه

**مشاره ۲۴ ساعت به پژوهشگران
در خصوص نگارش و ارسال مقالات
۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵**

مخبرهای پذیرش مقالات پژوهشگران:

- ۱- پژوهش های مربوطه در حوزه پیشگیری از ارتکاب جرم و خودکشی
- ۲- شناخت علل و عوامل انحرافات جوانان در جامعه و ارائه راهکار عملی
- ۳- بررسی لزوم رعایت حجاب و آثار و پیامدهای آن در جامعه
- ۴- راهکارهای مبارزه با فقر، بی حجابی و فساد، اعتیاد، طلاق و
- ۵- پژوهش های مربوطه در راستای عدالت کیفری و عدالت ترمیمی
- ۶- تاثیر کیفر و مجازات در تکرار جرم و دستیابی به جامعه ای سالم
- ۷- شناسایی معضلات و اسباب های اجتماعی و ارائه راهکار حل مشکل

ایمیل همایش برای ارسال مقالات
LOLOMENSANI@YAHOO.COM

مدیر هیأت سیاستگذاری همایش
دکتر سیدمصطفی حسینی

شماره تماس های دبیرخانه همایش
۰۲۱۶۶۹۷۹۵۱۹ و ۵۲۶

رئیس علمی و مسئول همایش
دکتر بهنام اسدی

ارسال مقاله از طریق پیام رسان
۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۰۲

مکان و زمان برگزاری همایش
۲۹ آذر- سالن همایش سازمان ارشاد پژوهش

لوگو حامیان معنوی و برگزار کنندگان همایش

Academia.edu
CiteFactor
DRJI
IOWORLD of JOURNALS
Mendeley
T-PBIM.com
Symposia
CIVILICA

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی
سازمان اسناد و کتابخانه ملی

ششمین همایش جرم شناسی و پیشگیری از ارتکاب جرم، خودکشی و انحرافات جوانان (نهاد برگزار کننده: بنیاد علمی و حقوقی قانون یار) - پرونده ۱۳۰۸